ప్రేమ బంధం

★

కొల్లూరి
రామమూర్తి

రాత్రి సుమారు తొమ్మిదిగంట లయింది స్వరాజ్యలక్ష్మి పట్టడానికి శక్యం కాకుండా ఏడుస్తోంది లేచి తొట్టిలో. కృష్ణారావుగారు ప్రశాంతంగా బల్లదగ్గర కూర్చొని 'లా'పుస్తకాలు తిరగేస్తున్నాడు. మర్నాడు వాయిదా పడ్డ కేసులపట్టిక డైరీలో ముందుంది. వాటి విషయమై వాదించడానికి పుస్తకాలు ముందు వేసుకొని పాయింట్సు నోటుచేసుకుంటున్నాడు. నర్సి, పనిమనిషి, ఓమూల కూర్చొని కునుకుతోంది. పిల్లయేడ్పుతో అతని ఆలోచనకి భంగం కలిగింది. నర్సిని పిల్చాడు. కళ్లు నులుముకుంటూ పిల్లని లేవతీసింది నర్సి. కాని పిల్లయేడుపు మానలేదు. ఇక లాభం లేదని నర్సిదగ్గర పిల్లనుతనుతీసికొని బుజ్జగిస్తూ బుజాన వేసుకొని పచారు చేస్తున్నాడు. గడియారం అరగంట కొట్టింది. "అబ్బా, అప్పుడే తొమ్మిదిన్నర అయింది, ఇంకా సరోజ యింటికి రాలేదే" అనుకున్నాడు. ఇంతలో కారు హారన్ వినపడింది, తలుపు భళ్లున తెరుచుకొంది. సరోజ ఎదుట ప్రత్యక్షమయింది.

సరోజ కృష్ణారావుగారి గృహిణి. కొద్దో, గొప్పో, విద్యాగంధం కలది. పాశ్చాత్య నాగరికతా వ్యామోహానికి సిసలైన నమోనా. "చలం" గారి"స్త్రీ" తత్వంపూర్తిగా జీర్ణించి ప్రతీఅణువులోను ప్రతిధ్వనిస్తోంది.వారిఇచ్చిక ప్రేమతత్వం (**Free love theory**)అంటే అమితమైన ఆదరణ. స్వేచ్ఛామూర్తి, స్త్రీల పాలిటి కల్పతరువు. స్త్రీ సంఘ సంస్కారోద్యమపితామహి, విడాకులచట్ట ఉపపాదనలలో ప్రప్రథమ, పురుష ప్రతిష్ఠావిధ్వంస బద్ధకంకణ. వేయేల? నారీలోకోద్ధరణ అవతారమూర్తి, అప్పుడే సినిమానుండి స్నేహితురాలి కారులో యిల్లు చేరింది.

కృష్ణారావు ఒక న్యాయవాది. న్యాయవాదేకాదు జాతీయవాదికూడాను. అహింసా తత్వం బాగా అర్థం చేసుకున్నవాడు, దేశాభిమాని, స్వాతంత్ర్యప్రియుడు, నిరాడంబర జీవి. ఖద్దరుతప్ప మరేమీధరించడు, సాధ్యమైనంతవరకు స్వదేశీవస్తువులనే వాడతాడు. ఉదారబుద్ధిగలవాడు. టాల్‌స్టాయిసిద్ధాంతముల నంగీకరించువాడు. ఉన్నంతలో లేదనక యిచ్చువాడు. నౌకరులనుకూడ నీచముగ చూచువాడుకాడు, కుశాగ్రబుద్ధి. పట్టినకేసు నెగ్గి తీరవలసినదే. జడ్జీలకుకూడ అత నననిగౌరవము, భయముకూడాను, ఉపన్యాస సంస్కర్తలలో చేరక న్యాయ మనితోచిన సంస్కరణల ఆచరణలో పెట్టువాడు, సంఘమునకు దాసుడు కాడు. మొత్తమునకు ఉత్తమ గుణములసంపుటి అని చెప్పవచ్చు.

స్వరాజ్యలక్ష్మి పైదంపతులకు ఏకైకపుత్రి. సరోజ నోములపంట కాదు (నోములు, వ్రతములు అన్న నమ్మకము లేదుగాన) కాని, కృష్ణారావుగారి మాతృదేశారాధన ఫలితము ఆకసికందు. వయస్సు పదకొండుమాసములు. సాక్షాత్తూ కృష్ణారావుగారి చిత్రం చిన్న సైజులో (**Epitome**)తల్లి చేరదీయదు కాబట్టి తండ్రిదగ్గరే ఎక్కువ చనువు. భూమిమీద పడ్డప్పటినుండీ తల్లిపాలు ఎరుగదు; యౌవన నాశనానికి కారణభూత మని పాలివ్వలేదు గనుక. ఇదీ ఒకవిధంగా మంచిదే (**It is all for the best**) అనుకుంటూ. ఎందుకంటే పాలిచ్చేవాళ్లగుణాలే తాగేపిల్లలకు అబ్బుతాయంటారు కాబట్టి.

సరోజకాలు ఇంట్లోనిలవదు. ఎంతసేపూ సంచారమే పట్నంలో. ప్రతిసభకు ఆమే ఒకఅలంకారం. ఇకస్త్రీల సభలమాట చెప్పనక్కరలేదు,ఆమెలేనిదే ఏదీ జరగదని. స్త్రీల సంఘాలకి అధ్యక్షురాలో,ఉపాధ్యక్షురాలో, కార్యదర్శినో,లేకకనీసం ఆహ్వానసంఘ సభ్యురాలో అయిఉంటుంది. సాధారణంగా ఆంధ్రదేశంలో ఆమెను ఎరగనివా రుండరు పత్రికల ద్వారా. ఎందుకంటే చిత్రంతోకూడా ఆమె పేరు బొద్దక్షరాలతోపడుతూ ఉంటుంది కాబట్టి. ఇంతెందుకు ఆమె "నాయకురాళ్లలో ఒకటి" అంటే అంతా అందులోనే ఉంది. మామూలుప్రకారం నాలుగుగంటలకు యిల్లు వదిలింది. ఆవేళకూడా. సరే వచ్చినపైను మీకు విదితమేకదా? వచ్చింది, డ్రస్సు మార్చింది, నర్సిసిద్ధంచేసిన భోజనం ఏదోకతికింది (ప్రొద్దస్తమానం వేళాపాళా లేకుండా ఉపహారా లారగించేవాళ్లకి తిండేమి సయిస్తుంది;) వెళ్లి తనగదిలోపడుకొన్కొని (తనగది వేరు, భర్తగదివేరు) "చలం"గారి "స్త్రీ" పారాయణచేయడం మొదలెట్టింది.

కృష్ణారావుకూడా కాస్సేపు పేపరుచూసుకొని గదిలోకివెళ్లి పరున్నాడు. నర్సి నాలుగు మెతుకులుతిని పిల్లతొట్టిదగ్గర చాపమీద పడుకున్నది. ఇది వారిదినచర్యలో ఆఖరుఘట్టం.

స్వేచ్ఛావృత్తులలో న్యాయవాదవృత్తి ఒకటి. ఇష్టం ఉంటే కోర్టుకి వెళ్లవచ్చు, లేకపోతే మానెయ్యవచ్చు. అడిగేవాడు లేడు, "కాజువల్ లీవు"ముందుగా శాంక్షన్ చేయించుకోవాలన్న బాధ లేదు. రాలేదేమని పై అధికారుల మొట్టికాయలు లేవు. అల్లాగని కాళ్లుముడుచుకొని కోర్టుకివెళ్లడం మానేవాడు కాడు కృష్ణారావు. అవసరమైతే ఒక్క చీటీతో కేసులు వాయిదావేసేవారు న్యాయాధికారులు. ఆదాయం సుమారు వెయ్యి రూపాయలకు మించి ఉంటుంది.

కృష్ణారావుగారి తెలివితేటలకు ప్రభుత్వం వారు మెచ్చుకొని మునసబుపదవికి ఆహ్వానించారు. కాని ప్రభుత్వశృంఖలాలకి బద్ధుడు కాతలంపులేక నిరాకరించాడు స్వాతంత్ర్యప్రియుడు కాబట్టి. అధికారగర్వం, వ్యామోహంగల ఏమానవ ప్రకృతీ వచ్చిన అవకాశం జారవిడుచుకో దనుకుంటా యిల్లాగు. అంత స్వాతంత్ర్యప్రియుడు కాబట్టే భార్యను కూడా ఏమీ అనేవాడు కాదని తోస్తుంది. ఒక్కనాడేనా పెదివివిప్పి "ఇదేమి?" అన్నపాపాన పోలేదు. ఆమె స్వేచ్ఛకు అడ్డుతగలలేదు. ఆమె ప్రత్యేకఖర్చులకు నూరురూపాయలు యిచ్చేవాడు నెలకి. దానికి జమాఖర్చు ఆయనజన్మలో ఎప్పుడు అడగలేదు సరిగదా

కావాలంటే యింకా యెక్కువ మొత్తం యిస్తూ ఉండేవాడు. ఆయన ఓరిమిచూచి భూమికూడా తలవంచి క్రుంగిపోయింది దిగువకి.

సాయంకాలం మూడుగంట లయింది. సరోజిని హడావిడిగా దుస్తులువేసుకుంటోంది. ప్యారిసుసిల్కు చీర కట్టి, కప్పనోటిపొట్టి చేతులజాకెట్టు తొడుక్కుంది. ఎదుట బల్ల మీద పెద్ద అద్దం. అద్దమునకుముందు "పెరల్ క్రీము" సీసా, "ఛెర్రీరోజు"పవుడరు ఆమె కొరకు ఎదురుచూస్తున్నాయి. దుస్తులుధరించి, బల్ల సమీపించి, ఆ 'లెవెండరు యింగ్లీషు సోపు'తో తోమిన ముఖాన్న "పెరల్ క్రీము" రుద్దింది. పిమ్మట "ఛెర్రీరోజు" పవుడరు చక్కగా ముఖంనిండా కొట్టింది. వింతవింత పిన్నులు తగిలించి లేనివంకరలు కల్పించింది కురులలో. వెనుక చక్కగా 'బరమా'ముడి. ముడిచుట్టూ చేమంతిపూలదండ. చెవులనుండి బుజాలవరకూ వ్రేలాడే లోలకులు. మెడలో ఏమీలేదు ఒక సన్నని గొలుసుతప్ప. పిమ్మట తెల్లనిసాక్సు తొడిగి ఎత్తుమడమల (High-heeled) బూటు వేసుకుంది. తమలపాకుల ఎరుపు చాలకకాబోలు కొంచెం ఎర్రరంగు కూడా పూసింది పెదవులకు. అల్లాగే చెక్కిళ్లకుకూడా కొంచెం ఎర్రరంగు అద్దింది "రోజీ చీక్సు" అవాలని. అద్దంలో తనరూపం చూసుకుంది. "సరీగా సినీమానటిలా ఉన్నానా" అనుకుంది. "ఉన్నావ"ని సంతోషించింది. చేతికి ఒకచిన్నతోలుసంచి తగిలించుకుని వీధిలో కొచ్చి చూసింది.

స్నేహితురాలు, కమల యింకా రాలేదు. ప్రొద్దుపోతోందని విసుక్కుంది కొంచెం చిందులు త్రొక్కిందికూడాను. బంగారపు గొలుసుతో ఉన్న "కీపుసేకు" రిష్టువాచీకేసి ఒకచూపు పారేసింది. "అప్పుడే నాల్గున్నర అయింది యింకారాలేదే" అనుక్కుంది. ఇంతలో బుర్రుమని కారువచ్చి గుమ్మంముందు ఆగిందో,లేదో To-day is Saturday, There is tea-party at four thirty. Dont you know, అని మాటలవర్షం కురిపించింది. గభాలున కారులో కూర్చుండి. కారువానికి ఆజ్ఞయిచ్చింది వడిగా నడపమని. సరి యిద్దరూ నాల్గుముప్పైఅయిదింటికి క్లబ్బు చేరారు. కారుదిగి డ్రైవరుతో సరిగ్గాఎనిమిది గంటలకు రమ్మనమంది విస్పాటంగా.

నాడు శనివారం. ప్రతిశనివారం క్లబ్బులో 'టీ'పార్టీ. సరోజ కమలలు లోనికి వెళ్లేసరికి మెంబర్లందరూ, వింతవింత ఫాషన్లతో ప్యారిసును ఎడమకాలితో తన్నేవాళ్లంతా బల్లల చుట్టూ కుర్చీలమీద కూర్చునిఉన్నారు. అనుకొన్నట్టు మన సరోజా కమలలే ఆఖరివారు క్లబ్బుచేరడానికి, Excuse me, I am sorry, I am late. అంటూ ఒకకుర్చీలో చతికిల పడింది సరోజ. ప్రక్కస్థానం ఆక్రమించింది కమల. సరి ఆలస్య మెందు కని అందరూ మొదలు పెట్టారు ఆరగించడం. కబుర్లు చెప్పకుంటూ ముగించారు అల్పాహారవిందు. కాఫీ బల్లదగ్గర, భోజనశాలలోనేగా రాజకీయాలు, మతకలహాలు, సంఘదుర్ణయాలు, లోక వ్యవహారాలు మాట్లాడునది.

సుమారు అయిదుగంట లయింది. ఇక ఎవరిఅభిరుచికి తగినట్టు వారు ఆటలకు బయలుదేరారు. కొందరు టెన్నిసు, కొందరుబాడ్మింటను, కొందరు టేబిలు టెన్నిసు, కొందరు కారమ్సు, సరే మిగిలిన వారు నలుగురు చొప్పున "ఆక్షన్ బ్రిడ్జి" ఆడటం మొదలుపెట్టారు. చీకటిపడేదాకా బయట ఆటలు (Out door games) సాగాయి. ఇంక అలసిపోయి "Cool drinks" పుచ్చుకున్నారు. అభ్యాసమున్న వారు గోల్డుఫ్లేకు సిగరెట్టుడబ్బా ముందువేసుకుని సిగరెట్లుముట్టించి N. S. R యింజనులాగ పొగవదలడం మొదలు పెట్టారు. ఈవిధంగా కులాసాగా కాలక్షేపం చేస్తూనే ఉన్నారు. యింతలో గడియారం "టింగు, టింగు" మని ఎనిమిది కొట్టింది. అందరూ బిలబిలా లేచారు. వీధిలో 'బుర్రు, బుర్రు'మని కారులచప్పుడు. ఒక్కరొక్కరే "గుడ్ నైటు"లు చెప్పుకొన్న పిమ్మట కారులలో ఎక్కి నిజనివాసాలకి వెళ్లారు, అందులో మన సరోజ ఒకతె.

'టీ' పార్టీలొకటితప్ప మిగిలినవి క్లబ్బులో నిత్యకృత్యాలేకాని వింతలు విశేషాలు కావు. అంటే సుమారు నాలుగుగంటలు వీరంతా కులాసాగా కాలక్షేపం చేస్తున్నారన్నమాట క్లబ్బులో; అదే వారు చేయుపని. పైగా అట్టివారు సంఘాన్ని దూషిస్తారు. దాన్ని ఉద్ధరించడానికి తాము దిగి వచ్చామంటారు. ఇక దేశసేవమాట చెప్పనక్కరలేదు వారు చేయునది. ఎందుకంటే, మోటని వారు ఖద్దరు ధరించరు. బాగుండ వని స్వదేశీవస్తువులు కొనరు తిట్టమంటే చడా, మడా తిడతారు సనాతనులను. స్త్రీజాతి అధోగతి పాలయిందంటారు. దానికి విద్యావిహీనతే కారణమంటారు. హరిజనులకు చాలా అన్యాయం జరిగిం దంటారు, కాని ఏదీచూద్దాం, వారు స్త్రీల విద్యావ్యాప్తికి చేసినకృషి, ఏమి! పాఠశాలలు పెట్టించారా? పుణ్యాత్ము లెవరైనా పెట్టించిన పాఠశాలలలో విద్యావతులైన తాము ఏమైన ఆనరరీగా పనిచేశారా? హరిజనుల అభివృద్ధికి ఏంచేశారు? పాఠశాలలు పెట్టించారా? పల్లెలకు పోయి ప్రచారం చేశారా? వారివిజ్ఞానం ఏవిధంగానైనా పెంపొందింపచేశారా? లేదు. వారేమో, వారి క్లబ్బులేమో, వారి ఆటలేమో, వారి పాటలేమో, వారి అల్పాహార విందులేమో, వారి అధికాహార భోజనములేమో, వారివేషాలేమో, వారి భాషలేమో, అంతేకాని యిల్లాంటి వాళ్లు దేశానికిగాని, సంఘానికిగాని చేసిన సేవ యేమిటి?

ఇల్లా కాలం గడిచిపోతోంది, స్వరాజ్యలక్ష్మికి మూడేళ్లు నిండాయి. అప్పుడే తండ్రితో నెమ్మదిగా చేయి పట్టుకొని పచారు చేస్తూ "నాన్నారూ,అమ్మయేదండీ? యింకా యింటికేరాలేదు. నాకు నిద్దరొస్తోంది, రోజూ అమ్మ నేను నిద్దరపోకుండా యింటికేరాదండీ, ఇవ్వాళ వెల్లాతప్పుదుకూడా చెప్పానండీ నువ్వొత్తేనేకాని నిద్దరపోనని. దబ్బున, వత్తానందంది. రానేలేదు, పోనీయంది, రోజూ యింతే. నేను బజ్జుంతాను మీరు రండి," అంది ముద్దుముద్దుగా వచ్చీరాని మాటలతో. కృష్ణారావు అంతా శాంతంగా విని ఒక్క నిట్టూర్పువిడిచి "లేదమ్మా. వస్తుంది. కమలమ్మ పిన్నిగారింటికి వెళ్లింది.ఇప్పుడే వస్తుంది.

నీకు నిద్దరవస్తే పడుకో-అమ్మా నేను నీదగ్గర కూర్చుంటా" నంటూ ఆమెను పక్కమీద పరుండబెట్టి జోకొట్టాడు. స్వరాజ్యం నిద్రపోయింది.

మానవుని జీవితం దుఃఖభాజనంగా చేయు వాటిలో 'అనుమానం' అగ్రస్థానం వహిస్తుంది. కాబట్టి ప్రతివ్యక్తికీ ప్రతివిషయంలోనూ కొంతనమ్మకం ఉండాలి. అది లేకపోతే అడుగేనా సాగదు జీవయాత్ర ముందు. కాబట్టే సరోజప్రవర్తన సులిమించి రాగంలోపడి స్త్రీసహవాసంతోపాటు పురుష సహవాసంకూడా యెక్కువైనా కలతచెందలేదు కృష్ణారావుగారు. శీలమునకు భంగంలేకుండా ఏకార్యాలలోనైనా స్త్రీలు పురుషులతో కలసి పనిచేయుట తప్పులేదని వారిఅభిప్రాయం. వారి అభిప్రాయమే కాదు; అందరి అభిప్రాయమూ కూడాను.

మాధవరావు పాశ్చాత్యదేశాలు తిరిగి వచ్చాక "మధు" అయినాడు. ఫుల్‌సూటు, ఫ్రెంచి కట్టు ఆయన పాశ్చాత్య వ్యామోహాన్ని ప్రదర్శిస్తాయి. ఒక 'గోల్డుఫ్లేకు' సిగరెట్టు డబ్బా ఎప్పుడూ కూడాఉంటుందని వేరే చెప్పనక్కలేదు, నోటిలో తెల్ల చుట్ట లేకుండ వారిని చూడడం అరుదు.

ఆయన సంస్కారులలో ఒకడు. స్త్రీల స్వేచ్ఛకొరకు తన జీవితం ధారపోస్తానని కంకణం కట్టుకున్నాడు. మన హిందూసంఘం చాలా పతితమైందని, పాశ్చాత్య స్త్రీలను చూచి మనం చాలా నేర్చుకోవాలనీ, పలుమారు ఉపన్యసించాడు. కాబట్టి సంఘోద్ధారకులలో ఆయనకుకూడా ఒక ఉన్నత స్థానం యిచ్చారు ఆ సామాజికులు.

మనసరోజకి వారికీ జోస్తి కలసింది. అది క్రమక్రమాభివృద్ధి పొందింది. మధు "బేబీ ఆస్టిన్" అల్లా నెడుతోందంటే సరోజ అందులో ఉందన్నమాటే.

లోకులు కాకులు. కుండ్లు మూయుటకు మూకుడుండి కాని వారినోళ్లు మూయుటకు సాధ్యపడదు ఎవ్వరికీ. అందులో వాక్‌స్వాతంత్ర్యం, పౌరహక్కులు కావాలనే యీ రోజులలో ఎవరినోరు ఎవరు మూయగలరు? సరోజ మధువుల విషయంలో లోకం విపరీతంగా చెప్పుకుంటోంది. కొంతమంది సరోజ యీ నడవడికి కృష్ణారావుగారిని నిందిస్తున్నారు కూడాను. కాని ఆయనమాత్రం చలించలేదు కొంచెమైనా. కళ్లారా చూస్తేనేగాని దేన్నీ నమ్మకూడదనే సిద్ధాంతంలో వాడు కాబట్టి.

ఆనాడు కృష్ణారావుగారికి కోర్టులో అట్టే పనిలేదు. పోనీ ముద్దుల స్వరాజ్యలక్ష్మితో ముచ్చటగా కాలక్షేపం చేయవచ్చునని సుమారు 3 గంటలకే యింటికి వచ్చాడు. వచ్చేసరికి యింటిముందు కారు. అది మాధవరావుది, నెమ్మదిగా లోపలికి వచ్చాడు. ఇంట్లో అలికిడి ఏమీ లేదు. నర్సి, పిల్లాకూడా కనబడలేదు. కచేరిసావడి వదలి నెమ్మదిగా లోన ప్రవేశించాడు. సరోజగదిలో మాటలు వినబడుతున్నాయి. గదితలుపులు మూసిఉన్నాయి. ఇది ఆయనకు కనబడినదృశ్యం. స్థాణువైపోయాడు. అయిదు నిముషాలు అట్లే నిలబడిపోయాడు. అతనిబుర్ర గిర్రున తిరిగిపోయింది. చివరకి అనుకున్నంతా అయిందనుకున్నాడు. మాట్లాడక వెళ్లిపడకకుర్చీలో చతికిలపడ్డాడు.

కొంతసేపటికి సరోజ, మాధవరావులు బయటపడ్డారు. కృష్ణారావును చూసి తెల్లపోయారు. మాధవరావు చల్లగా జారాడు ఆయనను చూచీ, చూడనట్లు కృష్ణారావుగారు బుర్రవంచుకొని కూర్చుండుటచే. సరోజని లోనికి వెళ్లి ఆలోచనలో పడింది. ఇంతలో నర్సి పిల్లనెత్తుకొని వీధిలోనుంచివచ్చింది. పిల్ల తండ్రిని చూడగానే ఒక్క ఉరుకు ఉరికి తండ్రిదగ్గరకు వెళ్లింది "నాన్నారూ, ఇవ్వాళ వచ్చినొచ్చారు" అంటూ. కృష్ణారావు నెమ్మదిగా తలయెత్తి స్వరాజ్యాన్నిదగ్గరకు తీసికొన్నాడు. ప్రశాంతంగా సరోజనిని పిలిచి "నేటినుండి నీవు యీ యిల్లు విడిచి నీయిష్టము వచ్చినచోట ఉండవచ్చు. ప్రతినెలా నీకు మామూలుగా యిచ్చే నూరురూపాయలు ఎక్కడికి పంపమంటే అక్కడికి పంపుతాను" అని రెండు వేడికన్నీటిబొట్లు రాల్చాడు స్వరాజ్యాన్ని నిమురుతూ.

ఈ సందర్భంలో ఒక సంగతి జ్ఞాపకవచ్చింది. మిస్ మేయో, సరోజలాంటి ఏ వేళ్లమీద లెక్కపెట్టగల స్త్రీలనో చూసి "Mother India" వ్రాసింది కాని, కృష్ణారావుగారిలాంటి వీరపురుషులు, స్త్రీరత్నములు ఎందరున్నారో ఈ హిందూదేశంలో ఆమె కేమితెలుసు- చుట్టపుచూపుక్రింద వచ్చి ఏ పెద్దపట్నాలలోనో బసచేసి, ఏ అధికారి సభ్యులనో, ఏ ప్రభుత్వబిరుదాంకితులై భట్రాజులవలె వారి పరిపాలనను కీర్తించువారినో విచారించి పోయిన "సైమన్ కమిషన్" వారికి పల్లెవాసులకు రైతుల కష్టజీవనము తెలియనట్లు?

కృష్ణారావుగారి ఆ ప్రశాంతమగు పలుకులతో త్రాగినవాడిమైకం తాపుతో తగ్గినట్లు సరోజకు కమ్మిన మైకం పోయి కళ్లు విడ్డాయి. మొదటినుండీ ఆమె ప్రవర్తనా కృష్ణారావుగారి ఆదర్శజీవనమూ ఒక్కమారు కళ్లకు కట్టినట్టయింది. తననడవడి తానే విమర్శించుకుంది. ఆయనపట్ల తాను చేసిన ద్రోహం, ఆయన ఓరిమీ రెండూ బోధపడ్డాయి. తాను మహాద్రోహినని గ్రహించింది. సాధారణంగా తల్లులకు పిల్లలయందు అపరిమితప్రేమ యని వాడుక. అదికూడా తాను కల్లచేశానని గుర్తించింది. అన్నిటికంటె స్వరాజ్యలక్ష్మిపట్ల చేసిన ద్రోహం బోధపడింది. మారుమాటాడక యిల్లు వదలి వెళ్లిపోయింది.

చేసిన పాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తముగ (మత్తువదలి పాపపుణ్యవిచక్షణ కలుగుటచే) తన జీవితము మానవసేవకై వినియోగించ నిశ్చయించింది. మర్నాడే వెళ్లి ఆస్పత్రిలో నర్సు (Nurse)గా ప్రవేశించింది. ధనాశతో కాక సేవావృత్తితో రోగులకు ఉపచర్య చేయుటకు మొదలుపెట్టింది. స్వల్పకాలములోనే ఉన్న పరిచారికలలో ఉత్తమురాలని పేరుపొందింది.

సరోజిని యిల్లు వదలిన మర్నాటినుంచి స్వరాజ్యం మంచం పట్టింది. అది క్రమంగా దీర్ఘరోగంక్రింద పెట్టింది. అపరిమిత ఆందోళనతో డబ్బు విరజిమ్ముతున్నాడు కృష్ణా

రావు. కాని అల్లోపతిక్ డాక్టర్ల కేమీ అంతు దొరకలేదు. ఆశ నిరాశ చేసుకొన్నారు. చివరికి ‘బెంగ’ అని నిర్ధారణ చేశారు. అప్పుడప్పుడు స్వరాజ్యం తల్లికొరకు కలవరించడం దాన్ని బలపరచింది. దైవం మీద భారంవేసి గవర్నమెంటు ఆస్పత్రిలో ప్రవేశపెట్టాడు స్వరాజ్యాన్ని.

ఇల్లు వదలినప్పటినుంచీ సరోజ పిల్లవిషయమై కర్ణాకర్ణిగా వింటూనేవుంది. ఆమె మనస్సు ఆందోళన పడిపోతోంది. ఇంటికి వెళ్లడానికి మొహం చెల్లదు. వెళ్లి పిల్లను చూడమని మనస్సు తొందర పెడుతోంది. ఏమి చెయ్యడానికి తోచటంలేదు ఆమెకు. ఈ సందిగ్ధావస్థలో స్వరాజ్యాన్ని ఆస్పత్రికి తీసుకొచ్చారని తెలిసింది. దైవవశాత్తూ తను ఆ వార్డు (ward) లో ఉండటం తటస్థించింది. ఒక్కమారు కళ్లుమూసుకొని భగవంతుణ్ని స్మరించింది ఆ అపూర్వసంఘటనానికి.

కృష్ణారావుగారు లేనిసమయంలో రాత్రి అనక, పగలనక స్వరాజ్యాన్ని కనిపెట్టుకొని ఉంటోంది సరోజ. స్వరాజ్యానికి ఆహారమేమీ పోవడంలేదు. ఎవరుచెప్పినా గుక్కెడు పాలేనా తాగటంలేదు. తరచు తల్లికొరకు కలవరింతలు, చెరుపు, మరపుకింద ఉందిస్థితి. ఇల్లా రెండురోజులు గడిచాయి. మూడోనాడురాత్రి ఎవ్వరూ లేనిసమయాన్న సరోజ తనదుస్తులు తీసి స్వరాజ్యానికి తన్ను ఎరుక పరచుకుంది. స్వరాజ్యం దభాలున లేచి తల్లి ఒళ్లో బల్లిలా అంటిపెట్టుకొనిపోయింది. సరోజని కన్నీళ్లు ధారకట్టి స్వరాజ్యాన్ని అభిషేకించాయి. తలకిచల్లదనం తగలడంతోటే స్వరాజ్యం తల ఎత్తి చూచింది. తల్లికన్నీటి ధారలు కనిపించాయి. “ఏడవకమ్మా, ఎందుకేడుస్తావు? ఊరుకోవే అమ్మా” అంది హీన స్వరంతో. “లేదమ్మా” అంది సరోజ కళ్లు తుడుచుకుంటూ. తల్లి పడితే కొంచెం పాలు తాగింది స్వరాజ్యం. తరువాత నిద్రపోయింది తల్లిజోకొడుతూంటే. అదే ఆస్పత్రికి వచ్చాక ఆమె నిద్రపోవడం.

స్వరాజ్యాన్ని తండ్రితో చెప్పవద్దంది తనసంగతి సరోజ. అదిమొదలు స్వరాజ్యం తేరుకోవడం మొదలుపెట్టింది. కృష్ణారావుగారులేనిసమయం చూసి సరోజ పిల్లకి ఆహారం యిచ్చి వెళ్లిపోతూఉండేది. రాత్రి తెల్లవార్లూ ఆమెదగ్గరే గడుపుతూ ఉండేది ఎవ్వరూ ఉండేవారుకారు కాబట్టి.

స్వరాజ్యానికి బాగా నెమ్మదిగా ఉంది. “ఇంక ఆస్పత్రినుండి యింటికి తీసుకువెళ్లవచ్చు” అన్నారు వైద్యులు. మర్నాడే మంచిరోజనుటచే స్వరాజ్యంతో “అమ్మా, మనం రేపు యింటికి వెళ్లిపోదాం” అన్నాడు కృష్ణారావు. ఆమాట స్వరాజ్యం చెవికి గుండుదెబ్బలాగ తగిలింది. మనస్సు ఏదో పెద్దరాయి పెట్టినట్టు బరువైపోయింది. “నాన్నారూ, నేను యింటికి రానండీ; ఇంటికి వస్తే అక్కడ అమ్మలేదండీ” అంది స్వరాజ్యం ఏడుస్తూ. నిర్ఘాంతపోయాడు కృష్ణారావు. “అమ్మ! అమ్మయేమిటమ్మా? అమ్మెక్కడుంది? చాలా రోజులైంది వెళ్లిపోయి. ఇక్కడమాత్రం అమ్మ ఎక్కడమ్మా?” అన్నాడు ఒక్క నిట్టూర్పుతో తనకు ఆసంగతేమీ తెలియదు గనుక; సరోజనుగూర్చి మళ్లీ ఏమీ వినిఉండలేదు గనుక. అప్పుడు స్వరాజ్యం సంగతంతా చెప్పింది విపులంగా తండ్రితో. ఆశ్చర్యం, ఆనందంకూడా కలిగాయి ఆయనకి. రెండు కన్నీటిచుక్కలు రాలాయి ఆసంతోషంలో అప్రయత్నంగా. “అమ్మా, అమ్మకూడా యింటికివస్తుంది నీతోటి. రేపే వెళ్లిపోదాం అంతా యింటికి. సరేనా” అన్నాడు చిరునవ్వుతో కృష్ణారావు.

“స్కై లా ర్క్”

మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావు

అరుగుదె మ్మానందజీవి!
పులుగు వెన్నడు గావు నీవోహో!
అల్లదివినో దివముదరినో
ఎల్లహృదయము నోలుకబోసెదు
నిరనుభూతకళాంచితమ్మగు
నీయనర్గళ నిస్వనమ్ముల!

ఉన్నతము నున్నత తరమ్ముగ
మన్నుదిగవిడి మిన్నులంటెద
వెన్నచిచ్చుల మేఘమట్టుల;
నీలవార్నిధి నెగసి మీరెదు,
పాటబాడుచె పరుగువారెదు,
పరుగువారుచె పాటబాడెదు!

క్రుంకుసూర్యసువర్ణవిద్యు
ద్రక్తిమొగిళులు రగులుచుండగ
దేలియాడెదు, సోలిమొగసెదు
నవ్యచలదశరీరదివ్యా
నందభావ మనంగనో!

లలితరక్తిమ సంధ్య నీపథ
వలయమున నీరై కరంగును,
పట్టపగలున మడగుతారక
పగిది జూపుల కందకున్నను
నిలిచి వినిమెద నీవు వర్షిలు
నిశితలసదానందమున్.

ధవళశుభ్రోపస్తటమ్మున
దరల తనతీక్ష్ణప్రదీపము
తరచి చూచిన తలపు లంటని
రజితకాంతుల రాజబింబము
రాల్చువాడిశరాల బోలిన
నిశితలసదానందమున్,